

ปัจจัยเอื้อต่อพฤติกรรมสารสนเทศที่ส่งผลต่อการสร้างมูลค่าด้านการผลิต
และการตลาดของเกษตรกรไทย
Enabling factors that affect information behaviors in value
adding of farmers' production and marketing in Thailand

อัญชสา สีนวนแก้ว (Unchasa Seenuankaew)¹
ชลภัสส์ วงษ์ประเสริฐ (Chollabhat Vongprasert)²

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่อง “รูปแบบพฤติกรรมสารสนเทศของเกษตรกร” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยเอื้อต่อพฤติกรรมสารสนเทศที่ส่งผลต่อการสร้างมูลค่าด้านการผลิตและการตลาดของเกษตรกร การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสร้างทฤษฎีฐานราก เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตและจดบันทึกภาคสนาม พื้นที่ศึกษา ได้แก่ ตำบลนาดี (นามสมมุติ) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วย ผู้นำชุมชน 7 คน เจ้าหน้าที่จากองค์กรภาครัฐที่รับผิดชอบในพื้นที่ 4 คน และเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จด้านการผลิตและการตลาด 15 คน ซึ่งเป็นการเลือกตัวอย่างเชิงทฤษฎี การวิเคราะห์ข้อมูลใช้แนวทางการสร้างทฤษฎีฐานรากโดยกระบวนการตีความและสร้างมโนทัศน์จากข้อมูลและหาความเชื่อมโยงระหว่างมโนทัศน์ต่างๆ เพื่อให้ได้ข้อสรุปเชิงทฤษฎี ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยเอื้อต่อพฤติกรรมสารสนเทศของเกษตรกร มี 3 ปัจจัย คือ

1. ปัจจัยส่วนบุคคล เป็นคุณลักษณะของแต่ละบุคคลที่เอื้อต่อพฤติกรรมสารสนเทศ ประกอบด้วย บทบาท ระดับการศึกษา อุปนิสัย ความกระตือรือร้น

¹ อาจารย์ ดร. ประจักษ์มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา วิทยาเขตสตูล

E-mail: unchasa.see@gmail.com

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจักษ์กลุ่มวิชาการจัดการสารสนเทศและการสื่อสาร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น E-mail: Chollabhat@gmail.com

การตระหนักรู้ การเรียนรู้ การรู้สารสนเทศ การรับรู้ข่าวสาร ความสามารถในการใช้
ไอซีที การต้องการความยอมรับทางสังคม และการได้รับรางวัลเกษตรกรดีเด่น

2. ปัจจัยด้านแหล่งสารสนเทศ เป็นลักษณะของแหล่งสารสนเทศที่เอื้อต่อ
การเข้าถึงสารสนเทศของเกษตรกร ประกอบด้วยลักษณะดังนี้ แหล่งสารสนเทศอยู่
ใกล้และค้นได้สะดวก ง่าย และรวดเร็ว เสียค่าใช้จ่ายน้อยหรือแทบไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย
ในการเข้าใช้ มีสารสนเทศที่สอดคล้องกับสภาพหรือวิธีการผลิต และเป็นแหล่งที่มี
แนวการปฏิบัติเป็นเลิศ

3. ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม ประกอบด้วย วัฒนธรรมสารสนเทศ ได้แก่
สื่อมวลชน ไอซีที และภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนวัฒนธรรมชุมชน ได้แก่ ภาวะผู้นำ และ
การพึ่งพาตนเอง และปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมด้านสุดท้ายคือองค์กรภาครัฐกับการ
ส่งเสริมการเกษตร

คำสำคัญ : พฤติกรรมสารสนเทศ, เกษตรกรไทย, การสร้างมูลค่าเพิ่ม

Abstract

This article, as a part of the research on Farmers' Patterns of Information Behavior, The objective was to study the enabling factors that affect information behaviors in value adding of farmers' production and marketing in Thailand by using grounded theory. The quantitative study, in-depth interviewing, observation, and field notes were used for data collection in an educational service area located in Na Dee Sub-district (alias). This area was identified for study based on the area's relevance to the research objective. Key informants included 7 community leaders, 4 public-sector officers responsible for this area, and 15 farmers identified as being successful in farming production and marketing. Theoretical sampling was used to identify the study area and key informants. Grounded theory was used for data analysis via the interpretive approach and information obtained from key informants was modified accordingly. The researchers endeavored to link concepts from

the interview phase to a theoretical conclusion. The research findings are described, as follows:

1. Personal factors were defined as personal characteristics that facilitated farmers' information behaviors. Personal factors consisted of role(s) within the community, education level, habits, enthusiasm, awareness, ability and willingness to learn, information perception, news perception, ICT-use competency, need for social recognition, and reward system for competent and successful farming.

2. Information source factors consisted of information sources that were in close proximity, easy to access and understanding, and that had little or no cost. Information need was found to be consistent with level of sophistication used in the production process.

3. Environmental factors consisted of information culture and community culture. Information culture factors included ICT, mass media and local wisdom. Factors relating to community culture included leadership, community participation, self-reliance, governmental organizations, and agricultural extension.

Keywords : Information behaviors, Value adding , Thailand's farmers

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โลกปัจจุบันเป็นการก้าวเข้าสู่สังคมฐานความรู้ (Knowledge based Society) เป็นการปรับเปลี่ยนที่เน้นการใช้สารสนเทศ ความรู้ และเทคโนโลยีสารสนเทศแทนการใช้แรงงานคน ส่งผลให้คนไทยต้องเรียนรู้เพื่อให้สามารถอยู่ได้ท่ามกลางกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นเมื่อก้าวเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 มนุษย์ทุกคนจะต้องมีการเรียนรู้และพัฒนาความรู้อย่างต่อเนื่องจึงต้องมีการแสวงหาสารสนเทศและการใช้สารสนเทศ เพื่อช่วยแก้ปัญหาและเพื่อความอยู่รอดในสังคมยุคใหม่ (Spink & Cole, 2006)

การศึกษาพฤติกรรมสารสนเทศมีความสำคัญต่อทรัพยากรมนุษย์ที่ช่วยให้ประชาชนมีการเข้าถึงและรับรู้ข้อมูล ข่าวสาร สารสนเทศพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ดังนั้นองค์กรภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องทำความเข้าใจถึง

พฤติกรรมสารสนเทศของประชาชน เพื่อนำพฤติกรรมเหล่านั้นไปใช้เพื่อวางแผนในการให้บริการสารสนเทศที่ครอบคลุมตามสิทธิขั้นพื้นฐานและตรงตามความต้องการของประชาชน รัฐจึงต้องพยายามจัดเตรียมแหล่งสารสนเทศให้ตอบสนองตรงกับความ ต้องการของผู้ใช้

เกษตรกรในฐานะเป็นพลเมืองส่วนใหญ่ของประเทศจึงต้องได้รับการ สนับสนุนและช่วยเหลือจากรัฐในการส่งเสริมให้เกษตรกรมีความรู้ ทักษะความสามารถ ทั้งการผลิตและการตลาด แนวทางหนึ่งที่สามารถทำได้ นั่นคือจัดส่งเสริมการเกษตรให้ สอดคล้องกับสภาพความต้องการของเกษตรกร โดยมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือให้เกษตรกร สามารถมีรายได้เลี้ยงครอบครัวและพึ่งตนเองได้ ทั้งนี้การจัดส่งเสริมการเกษตรให้ สอดคล้องกับความต้องการอย่างแท้จริงของเกษตรกรไม่สามารถจัดอย่างเลื่อนลอยไว้ ซึ่งเป้าหมาย แต่ต้องยึดหลักความเหมาะสมและสอดคล้องกับพฤติกรรมของเกษตรกร

ประเทศไทยมีประชากรกว่าครึ่งที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เป็นกลุ่ม บุคคลที่ผลิตอาหารที่สำคัญ คือ ข้าว พืชผัก และผลไม้สำหรับเลี้ยงคนทั้งประเทศ จนมี การเปรียบเทียบว่าเกษตรกรเป็น “กระดูกสันหลังของชาติ” ปัจจุบันประเทศไทยเป็น หนึ่งในจำนวนหกหรือเจ็ดประเทศในโลกที่สามารถผลิตผลผลิตทางการเกษตรเพียงพอ สำหรับเลี้ยงประชากรในชาติและส่งออกไปขายยังต่างประเทศ ซึ่งนำรายได้เข้า ประเทศมาเป็นอันดับสองรองจากสินค้าอุตสาหกรรม คือ มีมูลค่าการส่งออกเป็นเงิน 56,120 ล้านบาท หรือ คิดเป็นร้อยละ 9.37 ของมูลค่าการส่งออกรวม (กรมศุลกากร, 2557) ดังนั้นเกษตรกรจึงเป็นผู้ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศทั้ง ในอดีตและปัจจุบัน แต่ทว่าความจริงเกษตรกรยังคงยากจนไม่มีความมั่นคงทางรายได้ เนื่องจากมักจะเผชิญกับอุปสรรคต่างๆ เช่น การถูกเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง ราคา ผลผลิตตกต่ำ และการผลิตที่ไม่ได้มาตรฐาน เป็นต้น

แนวทางหนึ่งของการแก้ปัญหา คือการพัฒนาเกษตรกรให้มีความรู้ทักษะ ความชำนาญ รวมถึงเพิ่มขีดความสามารถของเกษตรกรให้สอดคล้องกับสภาวะการณ์ที่ มีการแข่งขันโดยอาศัยพฤติกรรมสารสนเทศเป็นตัวขับเคลื่อนไปสู่การพัฒนา องค์กรภาครัฐจึงต้องส่งเสริมให้เกษตรกรได้นำสารสนเทศ ความรู้มาสู่การสร้างมูลค่าด้านการ ผลิตและการตลาดเพื่อให้เกษตรกรได้สร้างรายได้ที่เพิ่มขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นทางออกหนึ่งที จะช่วยแก้ปัญหาความยากจน

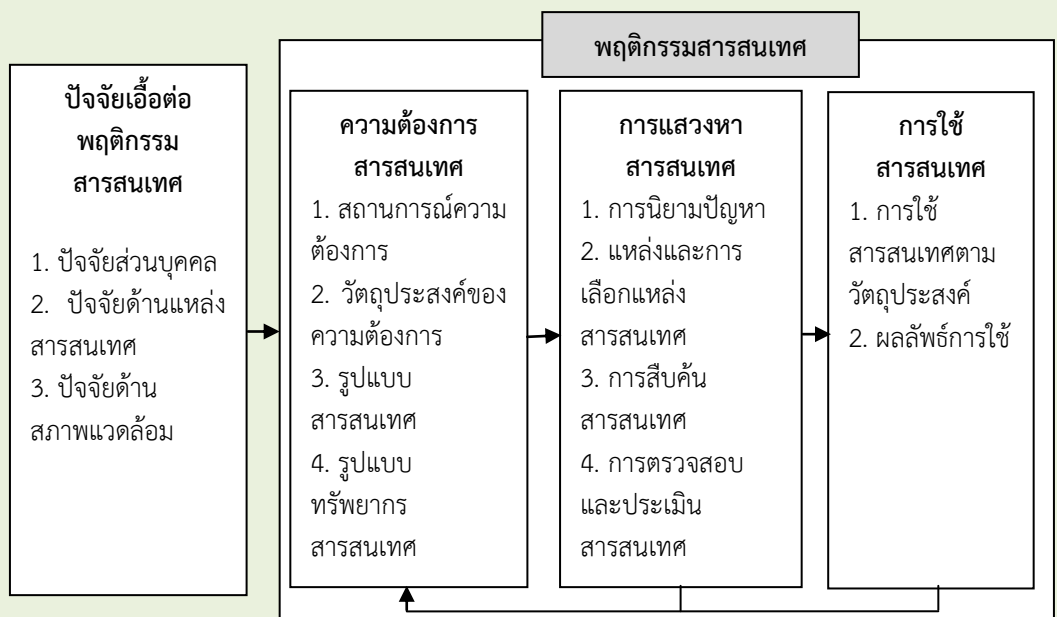
การวิจัยนี้จึงสนใจศึกษาปัจจัยเอื้อพฤติกรรมสารสนเทศของเกษตรกรที่ ประสบความสำเร็จในการสร้างมูลค่าด้านการผลิตและการตลาด ซึ่งจะเอื้อประโยชน์ ต่อองค์กรภาครัฐที่ใช้เป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาทักษะ ความรู้ ความสามารถ

ของเกษตรกรในพื้นที่อื่น เนื่องจากการวิจัยนี้ใช้วิธีการสร้างทฤษฎีฐานรากจึงทำให้เข้าใจปรากฏการณ์อย่างรอบด้านทั้งยังสามารถนำไปใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์อื่นที่มีบริบทคล้ายคลึงกัน (Glaser, 1992; Mansourian, 2006) ปรากฏการณ์ดังกล่าวจะถูกสร้างขึ้นจากชุดของ “พฤติกรรมสารสนเทศ” โดยมีคำถามการวิจัยว่า “ปัจจัยเอื้อต่อพฤติกรรมสารสนเทศในการสร้างมูลค่าด้านการผลิตและการตลาดของเกษตรกรเป็นอย่างไร”

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาปัจจัยเอื้อต่อพฤติกรรมสารสนเทศที่ส่งผลต่อการสร้างมูลค่าด้านการผลิตและการตลาดของเกษตรกร

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

พื้นที่ศึกษา

ตำบลนาดี อำเภอายางชุม จังหวัดทักษิณ (นามสมมติ) เป็นจังหวัดทางภาคใต้ของประเทศไทย จากการสำมะโนประชากรของปี 2556 มีประชากรประมาณ 6,876 คน (ศูนย์บริการสุขภาพชุมชนตำบลนาดี อำเภอายางชุม จังหวัดทักษิณ) ตำบลนาดีแบ่งเขตการปกครองเป็น 13 หมู่บ้าน

ตำบลดังกล่าวมีเนื้อที่ 29,555 ไร่ หรือประมาณ 47.29 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทางการเกษตร เนื่องจากมีความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติ และมีสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เอื้อต่อการทำเกษตรกรรม ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและมีการสร้างมูลค่าด้านการผลิตและการตลาดให้กับพืชผลทางการเกษตรของตน

ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกเชิงทฤษฎี (Theoretical sampling) (Strauss & Corbin, 1998) จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งประกอบด้วย ผู้นำชุมชน 7 คน เจ้าหน้าที่จากองค์กรภาครัฐที่รับผิดชอบในพื้นที่ 4 คน และเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จด้านการผลิตและการตลาด 15 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้ เมื่อการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักรายแรกสิ้นสุดลง ผู้วิจัยนำบทถอดความมาอ่านอย่างละเอียด เพื่อให้ความหมายที่ปรากฏอยู่ในบทสัมภาษณ์ก่อนนำไปสร้างมโนทัศน์ (Concept) และจัดหมวดหมู่ของมโนทัศน์ (Categories) สร้างเป็นสมมติฐานชั่วคราว จากนั้นผู้วิจัยจะสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักรายต่อไปโดยใช้เทคนิคการสุ่มอย่างต่อเนื่อง (Snowball sampling) ที่คาดว่าจะให้ข้อมูลที่แตกต่างไปจากมิติ (Dimensions) และคุณลักษณะ (Properties) ของกลุ่มมโนทัศน์ที่พบจากการสัมภาษณ์ก่อนหน้านี้ (Negative case) ดำเนินการไปตามขั้นตอนข้างต้นจนกว่าจะไม่พบข้อมูลที่ให้คำอธิบายที่เพิ่มขึ้น (Theoretical saturation) จึงจะยุติการสัมภาษณ์ ซึ่งภายหลังจากการสัมภาษณ์และถอดความแล้วนำมาวิเคราะห์ตามวิธีข้างต้น ผู้วิจัยไม่พบข้อมูลในแง่เพิ่มเติม ผู้วิจัยจึงสรุปว่าข้อมูลต่าง ๆ ได้มาถึงจุดอิ่มตัว

การกำหนดรหัส

การกำหนดรหัสผู้วิจัยเริ่มจากการเลือกข้อความที่มีความสอดคล้องกับปัญหาการวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย และกรอบแนวคิดการวิจัย หลังจากนั้นนำ

ข้อความเหล่านั้นมาสู่การกำหนดมโนทัศน์ ซึ่งทำได้โดยการอ่านข้อมูลเพื่อทำความเข้าใจกับความหมายที่บ่งอยู่ในข้อความ การกำหนดรหัสไม่ใช่เป็นการจำแนกข้อความในทางกายภาพ

การตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยตรวจสอบความน่าเชื่อถือทำโดยตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological triangulation) กล่าวคือใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลต่างกัน โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตและการจดบันทึกสนาม รวมถึงการใช้เทปบันทึกเสียงและการถอดเทปอย่างสมบูรณ์ทำให้มั่นใจได้ว่าการเก็บข้อมูลครบถ้วน และการตรวจสอบอีกประการคือผู้วิจัยนำบทสัมภาษณ์เชิงลึกที่ถอดความและจัดหมวดหมู่รายบุคคลแล้วไปพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลหลักอีกครั้ง เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลหลักได้เพิ่มเติมข้อมูลที่ขาดหายไปจากการสัมภาษณ์ครั้งนี้เพื่อเป็นการตรวจสอบยืนยันความถูกต้องของข้อมูล

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยเอื้อต่อพฤติกรรมสารสนเทศของเกษตรกรที่ส่งผลต่อการสร้างมูลค่าด้านการผลิตและการตลาด ประกอบด้วย 3 ปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยด้านแหล่งสารสนเทศและปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม ดังรายละเอียด

1. ปัจจัยส่วนบุคคล

ปัจจัยส่วนบุคคลหรือคุณลักษณะส่วนบุคคลเป็นตัวอธิบายปรากฏการณ์ที่สะท้อนถึงความเป็นตัวตนของผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งทางด้านสถานภาพทางเศรษฐกิจ บทบาท หน้าที่ ระดับการศึกษา การถือครองพื้นที่ทางการเกษตร การเรียนรู้ การยอมรับทางสังคม การได้รับรางวัล การตระหนักรู้และพฤติกรรมสื่อสารความสำเร็จของการผลิตและการตลาด การเปลี่ยนแปลงการผลิต และการปรับเปลี่ยนการบริโภคของผู้บริโภค ซึ่งในประเด็นต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยเอื้อก่อให้เกิดพฤติกรรมสารสนเทศตั้งแต่ความตระหนักถึงความต้องการสารสนเทศ สืบเนื่องไปยังการแสวงหาสารสนเทศและการใช้สารสนเทศเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

จากการวิจัยครั้งนี้พบว่าเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการสร้างมูลค่าด้านการผลิตและการตลาดเป็นบุคคลที่มีความกระตือรือร้นในการแสวงหาสารสนเทศที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาการแก้ปัญหาในการอาชีพรวมถึงนำมาใช้ในการพัฒนาอาชีพของตน จะมีลักษณะพฤติกรรมสารสนเทศที่เน้นที่การเข้าถึงสารสนเทศจากแหล่งต่างๆ เพื่อนำมาสู่การใช้ตามวัตถุประสงค์ คุณลักษณะของบุคคลที่เป็นกลุ่มเชิงรุก (Active) ที่

จะเอื้อต่อพฤติกรรมสารสนเทศของเกษตรกร ได้แก่ เป็นบุคคลที่มีบทบาทหน้าที่เป็นผู้นำไม่ว่าจะเป็นผู้นำชุมชน หรือผู้นำกลุ่มสมาชิกวิสาหกิจชุมชน ซึ่งด้วยบทบาทหน้าที่จะเป็นตัวกระตุ้นให้บุคคลเกิดการแสวงหาสารสนเทศเพื่อนำมาสู่การใช้ในการบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจให้ก้าวหน้าและเพื่อความอยู่รอดของกลุ่ม การเรียนรู้ของบุคคลก็เป็นอีกคุณลักษณะหนึ่งที่เป็นเงื่อนไขหรือปัจจัยเอื้อต่อพฤติกรรมสารสนเทศ นอกจากนี้ยังมีปัจจัยด้านคุณลักษณะส่วนบุคคลที่เกี่ยวข้องกับความกระตือรือร้น การตระหนักรู้ การเรียนรู้ การรู้สารสนเทศ การรับรู้ข่าวสาร ความสามารถในการใช้ไอซีที การต้องการความยอมรับทางสังคม และการได้รับรางวัลเกษตรกรดีเด่น สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยที่สนับสนุนให้เกษตรกรมีพฤติกรรมสารสนเทศตั้งแต่ความต้องการสารสนเทศที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาอาชีพ นำไปสู่ความสำเร็จในการสร้างมูลค่าด้านการผลิตและการตลาดของเกษตรกรได้เป็นอย่างดี

2. ปัจจัยด้านแหล่งสารสนเทศ

จากการศึกษาปรากฏการณ์เกี่ยวกับพฤติกรรมสารสนเทศของเกษตรกรพบว่า แหล่งสารสนเทศที่จะเอื้อให้เกษตรกรมีการเข้าถึงสารสนเทศและนำสารสนเทศเหล่านั้นไปสู่การใช้ประกอบด้วยลักษณะดังต่อไปนี้

2.1 แหล่งสารสนเทศอยู่ใกล้และค้นได้สะดวก ง่าย และรวดเร็ว

แหล่งสารสนเทศที่อยู่ใกล้ ค้นได้สะดวก ง่าย และรวดเร็วถือว่าเป็นแหล่งสารสนเทศที่สนับสนุนให้เกษตรกรมีการแสวงหาสารสนเทศเพื่อนำไปใช้ตามวัตถุประสงค์ใดวัตถุประสงค์หนึ่ง ซึ่งโดยส่วนใหญ่เกษตรกรมักเลือกแหล่งสารสนเทศที่เป็นบุคคล เพราะแหล่งสารสนเทศดังกล่าวเป็นแหล่งที่อยู่ใกล้ เข้าได้สะดวกและรวดเร็ว ไม่จำเป็นต้องเดินทางให้เสียเวลาเพื่อไปหาสารสนเทศจากแหล่งอื่นๆ ดังที่เกษตรกรหลายรายเลือกแหล่งบุคคล โดยการสอบถาม พบปะพูดคุยกับญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน เพื่อนเกษตรกร รวมถึงสอบถามจากนักวิชาการเกษตรที่รับผิดชอบในตำบล เป็นต้น ซึ่งเกษตรกรต่างให้เหตุผลว่าเป็นแหล่งที่ได้รับสารสนเทศที่รวดเร็ว และค้นได้สะดวกเพราะเป็นแหล่งใกล้ตัว ดังที่เกษตรกรกล่าวถึงกรณีนี้ว่า “เหมือนพี่ปลูกยางไข่ม่าย พี่กะไปถามพี่สาวพี่แหละเพราะเค้าปลูกยางมากอน ถึงเค้าจะอยู่แค่ๆ นิเดินไปตรงนั้นกะบ้านเค้าแล้ว เราอีถามไอไหนทอนไหนกะได้สะดวกดี ถึงรู้เร็วหล่าวนู” (ประภา)

2.2 แหล่งที่เสียค่าใช้จ่ายน้อยในการเข้าใช้บริการ

แหล่งสารสนเทศที่เสียค่าใช้จ่ายน้อยหรือแทบไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเข้าใช้ถือว่าเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สนับสนุนให้เกษตรกรเข้าใช้แหล่งสารสนเทศ การเสีย

ตั้งคำกล่าวของเกษตรกรรายหนึ่ง “โน่นส่งไปโน่นเลยวิเคราะห์ดินที่ศูนย์พืชกุลทองนั้นแหละที่นราธิวาสแหละส่งไปนั่นแหละลุงเคยส่งไปละตอนนั้นยังไม่มีควมไร้เลย” (ทรง)

2.4 แหล่งสารสนเทศมีแนวการปฏิบัติที่เป็นเลิศ

แหล่งสารสนเทศในลักษณะนี้ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนหรือถ่ายทอดความรู้ไปยังเกษตรกรรายอื่นที่สนใจ แหล่งที่มีแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศถือว่าเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่จะเอื้อให้เกษตรกรมีพฤติกรรมสารสนเทศ โดยเริ่มจากที่เกษตรกรต้องการความรู้เพื่อนำมาใช้ปรับปรุงพืชผลทางการเกษตรให้ได้ผลดี จึงนำไปสู่การสอบถามจากแหล่งที่ประสบความสำเร็จเพื่อนำแนวทางและวิธีการดังกล่าวมาปรับใช้กับตน ดังที่เกษตรกรใช้แหล่งสารสนเทศที่มาจากบุคคลที่ประสบความสำเร็จ ดังที่เกษตรกรเล่าว่า “คนที่ปลูกใหม่ที่จะปลูกใหม่นั้นจะต้องศึกษาจากสวนที่เขาทำมีคุณภาพแต่อย่าไปศึกษากับสวนที่เขาทำเป็นธุรกิจนึกภาพออกไหมธุรกิจเขาทำอย่างไรก็ตามให้เร็วที่สุดที่จะได้มาเพราะฉันลงทุนมากจริงหม้ายถึงเราทำเป็นเกษตรพอเพียงของเราถึงเราจะศึกษาจากตรงนี้” (ทรง)

ซึ่งสอดคล้องกับเกษตรกรหญิงอีกรายที่กล่าวในแนวทางเดียวกันว่า “เลือกจากคนที่เค้าประสบความสำเร็จเลือกจากคนที่เค้าดูแลดินเหมือนพี่สาวพี่นิกเค้าเป็นคนมีความรู้เค้าประสบความสำเร็จ สวนยางเค้าเยอะแล้วเค้าดูแลดีทุกสวนเลยมาเปรียบเทียบกับของเพื่อนที่ว่อยู่ติดๆกันของเค้าได้ผลผลิตมากที่สุด” (ประภา)

3. ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม

ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อพฤติกรรมสารสนเทศของเกษตรกร ประกอบด้วยสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมสารสนเทศ วัฒนธรรมชุมชน และองค์การภาครัฐกับการส่งเสริมการเกษตร ดังรายละเอียด

3.1 วัฒนธรรมสารสนเทศ

วัฒนธรรมสารสนเทศที่เป็นปัจจัยเอื้อต่อพฤติกรรมสารสนเทศ ประกอบด้วย ภูมิปัญญาท้องถิ่น เทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อมวลชน

3.1.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่น

การสร้างสมถ่ายทอดปรับเปลี่ยนความรู้ภายใต้วิธีการดำรงชีวิตจากการสร้างสรรค์ความรู้ขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์กับธรรมชาติสิ่งเหนือธรรมชาติและมนุษย์ซึ่งมีความหลากหลายการสร้างสรรค์สร้างความรู้ของเกษตรกรจึงมีวิธีการเรียนรู้และการสืบทอดความรู้ที่หลากหลายซึ่งเกิดจากการเห็นตัวอย่างการลงมือ การพาทำ การบอกกล่าว แนะนำ การลองผิดลองถูก การเฝ้าดูและจดจำ การทำให้ดู ดังตัวอย่างที่เกษตรกรรายหนึ่งเล่าถึงการเตรียมดินด้วยการไถโดยแรงงานสัตว์และคน โดยได้รับ

การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้วยวิธีการที่หลากหลายทั้งการพาทำ การให้เห็นเป็นตัวอย่าง การให้ลองผิดลองถูก ดังที่เกษตรกรรายหนึ่งเล่าว่า

“ส่วนใหญ่พ่อแม่ใช้งานเราเขาสอนแบบใช้ภูมิปัญญาของเขาเขาไม่บอกให้รู้ตัวว่านี่เขากำลังสอนเราแต่ว่าช่วงที่ไปไถนา หนึ่งเขาต้องปลูกเราตั้งแต่ตี 5 หัวรุ่ง ผมทบทวนดูพ่อแม่จะเรียกเราอยู่ 2 ครั้ง ครั้งแรกเพื่อให้เรตื่นทำไถไม่ทำคือให้ตื่นตั้งแต่ตี 5 เพราะเขาว่าคนตื่นหลังนกบินออกจากรังไปหากินนี่เป็นคนขี้คร้านเขาจะทำพันธ์นี้ ถึงที่นี้ถ้าฤดูไถนาเรานี้จะเป็นคนจูงวัวไปหน้าจริงๆ พ่อกับแม่ก็ทำได้แล้วแต่แกต้องการฝึกเราไถพันธ์นั้นแหละ ถึงไปถึงกะเราจูงวัวตัวเดียววนนอกรันมันเดินตามไปแกก็แบกไถกันถ้าไถอะไม่ต้องพาไถไปแบกไถไปกันอีกวัวไปกะไปนา...” (นัด)

การเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ของเกษตรกรจึงไม่ได้เกิดขึ้นด้วยวิธีการสอนโดยการท่องจำหรือการอ่านการเขียนอย่างวิธีการสอนในรูปแบบของการศึกษาหากเป็นการสรรค์สร้างความรู้ของเกษตรกรเกิดขึ้นด้วยวิธีการอันหลากหลายที่ผสมผสานอย่างกลมกลืนระหว่างภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของเกษตรกรได้อย่างลงตัว ซึ่งเป็นไปตามความหลากหลายของธรรมชาติที่แวดล้อมอยู่ในวิถีชีวิตของเกษตรกร

3.1.2 เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร: ไอซีที

จากการศึกษาปรากฏการณ์พบว่า เกษตรกรในพื้นที่ศึกษามีการใช้ไอซีทีอย่างหลากหลายประเภท เช่น คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต โทรศัพท์เคลื่อนที่เป็นต้น แต่ไอซีทีที่เกษตรกรใช้กันอย่างแพร่หลายในชุมชนคือ การใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่ในการแลกเปลี่ยนและกระจายสารสนเทศของคนทั้งภายในและภายนอกชุมชน การศึกษาพบการใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่ของเกษตรกรผู้ให้ข้อมูลคิดเป็น 100% ซึ่งผู้วิจัยประเมินจากการติดต่อเบื้องต้นเพื่อการขอสัมภาษณ์เกษตรกรแต่ละคนผ่านระบบโทรศัพท์ เหตุผลที่เกษตรกรนิยมใช้เทคโนโลยีดังกล่าว คือ ราคาถูก ยืดหยุ่น ไม่ต้องมีระบบโครงสร้างพื้นฐาน ไม่มีความสลับซับซ้อน สะดวก และประเด็นสำคัญไม่จำเป็นต้องมีทักษะหรือความสามารถอื่นๆ เข้ามาประกอบการใช้ นอกจากนี้ยังพบว่าเกษตรกรบางคนนอกจากใช้โทรศัพท์เพื่อการติดต่อสื่อสารแล้ว ยังมีการใช้สังคมเครือข่ายผ่านระบบอินเทอร์เน็ตบนมือถือ คือ การใช้ Line ในการติดต่อสื่อสารและแลกเปลี่ยนข้อมูล

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้นของการใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่จึงนำมาสู่การแลกเปลี่ยนและการกระจายสารสนเทศระหว่างเกษตรกรในชุมชนเดียวกันและต่างชุมชน หรืออาจกล่าวได้ว่าการเข้าถึงสารสนเทศโดยวิธีนี้สามารถข้ามข้อจำกัดได้ใน

หลายประการ เช่น ไม่เสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางเพื่อเข้าถึงแหล่งสารสนเทศ ได้สารสนเทศที่รวดเร็วทันต่อความต้องการ เป็นต้น สภาพการใช้ไอซีทีของเกษตรกรในชุมชนแห่งนี้จึงมองและพุ่งเป้าไปที่โทรศัพท์เคลื่อนที่เพียงประเด็นเดียว เหตุและผลที่เป็นเช่นนั้นเนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่จบระดับชั้นประถมศึกษาจึงมีทักษะและความสามารถที่ไม่เพียงพอต่อการเข้าใช้สารสนเทศที่มาจากแหล่งอินเทอร์เน็ต ด้วยข้อจำกัดดังกล่าวเกษตรกรจึงเลือกใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่ที่เป็นเครื่องมือสำคัญอีกประเภทที่ทำให้มีการเข้าถึงและแลกเปลี่ยนสารสนเทศระหว่างกัน

3.1.3 สื่อมวลชน

เกษตรกรส่วนใหญ่นิยมเปิดรับโทรทัศน์มากกว่าอ่านหนังสือพิมพ์หรือฟังวิทยุ เหตุที่เป็นเช่นนั้นเพราะวิถีชีวิตของการทำการเกษตรในแต่ละวันไม่เอื้อต่อการอ่านและการฟัง การดูโทรทัศน์ของเกษตรกรส่วนใหญ่จะดูในช่วงเวลาเย็นหลังเลิกงานและเป็นการดูเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจจากรายการประเภทต่างๆ ได้แก่ รายการข่าวพยากรณ์อากาศ ละครหลังข่าวหรือละครน้ำเน่า นอกเหนือจากการพักผ่อนแล้วยังดูเพื่อรับรู้ข่าวสารความเป็นไปของเหตุการณ์บ้านเมือง รวมถึงการดูรายการเกษตรเพื่อนำสารสนเทศที่ได้รับนำมาใช้ในการประกอบอาชีพ รูปแบบการได้รับข่าวสารสารสนเทศทางการเกษตรจึงเป็นการเปิดรับอย่างตั้งใจ ดังผู้ให้ข้อมูลหลักกล่าวว่า “ที่ชอบเปิดดูรายการทิศบ้านชวนคุยทางช่อง 11” (ประภา) และโดยความบังเอิญ เช่น

“ผมเปิดโทรทัศน์แลมวยแหละวันเสาร์ ช่องสาม เทียงหาวๆ ไปถึงตีสอง ถึงกะมวยช่อง 7 วันอาทิตย์แหละ ถึงรายการมวยฮั้นเค้ากะขายของกันละ ทั้งปุ๋ยมั่ง ยาฆ่าหญ้ามั่ง เหมือนว่าปุ๋ยของฟักเทียน กฐิป เค้าว่าเป็นหมอมัน หมอปาล์ม หมอยาง ไหร่พั้นนั้นแหละ ถึงบางทีแลแล้วกะลองเอามาใช้มั่ง ได้ผลมั่งไม่ได้ผลมั่งกะแล้วแต่” (สมศักดิ์)

การเปิดรับสารสนเทศผ่านโทรทัศน์สามารถรับรู้ได้ทันที มีความสะดวกไม่จำเป็นต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเปิดรับ จากปรากฏการณ์ดังกล่าวจึงเป็นบริบทที่เอื้อต่อพฤติกรรมสารสนเทศของเกษตรกร กล่าวคือ เมื่อเกษตรกรประสบกับปัญหาการเกษตรจึงเกิดความตระหนักถึงความต้องการสารสนเทศจึงมีการแสวงหาสารสนเทศมาใช้ในการแก้ปัญหา โดยอาจใช้ช่องทางอื่นในการแสวงหาสารสนเทศ เช่น การแสวงหาสารสนเทศจากผู้รู้วนวกกับการเปิดรับข่าวสารจากโทรทัศน์ แล้วมีการประเมินสารสนเทศโดยการทดลองทำหรือยืนยันกับผู้สำเร็จจึงนำสารสนเทศที่ได้มาสู่การใช้เพื่อแก้ปัญหาหรือนำสารสนเทศไปใช้ในการพัฒนาอาชีพ ดังนั้นจึงสรุปว่าโทรทัศน์เป็นสื่อมวลชนที่สำคัญที่เอื้อให้เกษตรกรมีพฤติกรรมสารสนเทศ

3.2 วัฒนธรรมชุมชน

วัฒนธรรมชุมชนเป็นสิ่งที่ผูกพันกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่สะท้อนให้เห็นความคิด ความเชื่อ การมองโลกและจิตสำนึก ซึ่งถือว่าเป็นกลไกในการสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน โดยถือว่าชุมชนเป็นองค์กรที่มีพลัง แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนของตำบลนาดีที่สะท้อนให้เห็นถึงปัจจัยที่เอื้อต่อพฤติกรรมสารสนเทศ ได้แก่

3.2.1 ภาวะผู้นำ

จากการศึกษาปรากฏการณ์พบว่าภาวะผู้นำ สิ่งที่ยังบอกหรือชี้วัดได้ว่ามีภาวะผู้นำนั้นคือ 1) เป็นผู้ที่มีความทันสมัยต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก ซึ่งวัดได้จากการที่ผู้นำมีการใช้สังคมออนไลน์บนมือถือ เช่น Line เพื่อการติดต่อสื่อสารทั้งกับคนในชุมชนและบุคคลภายนอก 2) ผลักดันให้ผู้อื่นเห็นพ้องและสามารถทำไปพร้อมๆ กันได้ 3) มีความรับผิดชอบ 4) สามารถนำกลุ่มให้ปฏิบัติงานต่างๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร ซึ่งในฐานะที่ผู้นำมีบทบาทเป็นประธานวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ศึกษามีความสามารถนำกลุ่มดังกล่าวให้ผ่านการรับรองมาตรฐาน GAP และ GMP จนกระทั่งเป็นที่รู้จักทั่วไปในแถบภูมิภาคเดียวกัน รวมถึงนำพากลุ่มของตนเองให้อยู่รอดได้ท่ามกลางกระแสแห่งความผันผวนทางราคาข้าว และ 5) มุ่งมั่นพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ซึ่งสะท้อนได้จากการสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรีของผู้ใหญ่บ้านเมื่อสองปีที่แล้ว หรือปี 2555 ด้วยวัย 55 ปี รวมถึงการศึกษาหาความรู้อย่างสม่ำเสมอด้วยการเข้าร่วมอบรมโครงการต่างๆ ที่จัดขึ้นโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่ให้บริการในชุมชน

ภาวะผู้นำจึงเป็นปัจจัยเอื้อหนึ่งที่ทำให้เกิดพฤติกรรมสารสนเทศ กล่าวคือเมื่อผู้นำตั้งเป้าหมายว่าจะพัฒนาชุมชนไปในทิศทางใด หรือจะแก้ปัญหาอย่างไรให้กับพืชผลทางการเกษตรที่ราคาตกต่ำ ผู้นำจึงเป็นผู้ริเริ่มคิดหาแนวทางว่า จะต้องทำอะไรให้คนในชุมชนมีรายได้ที่ดีขึ้นจากการขายข้าว เมื่อมีโจทย์หรือความต้องการ ผู้นำจึงนำความต้องการนั้นไปสอบถามยังผู้ที่มีความรู้เพื่อช่วยหาทางออก จนกระทั่งได้รับคำแนะนำในที่สุด โดยการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนเพื่อผลิต บริหารจัดการ และขายผลผลิตในราคาที่สูงกว่าท้องตลาด แนวทางการจัดการเพื่อให้ผ่านการรับรองคุณภาพการผลิต ผู้นำจะให้เกษตรกรที่อยู่ในกลุ่มแสวงหาสารสนเทศเพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ เพื่อนำมาสู่การปฏิบัติเป็นแนวทางเดียวกัน หลังจากมีการแสวงหาเกิดขึ้น ผู้นำรวมถึงเกษตรกรจึงนำสารสนเทศนำมาสู่การใช้เพื่อการพัฒนาหรือปรับปรุงคุณภาพการผลิตให้ผ่านการรับรองคุณภาพ ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนเกิดขึ้นจากผู้นำที่ผลักดัน

ให้เกษตรกรในหมู่บ้านมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยมีสิ่งหนึ่งที่สนใจนั่นคือ การอาศัย พุทธิกรรมสารสนเทศเป็นตัวขับเคลื่อนไปสู่ความสำเร็จ

3.2.2 การพึ่งพาตนเอง

การพึ่งพาตนเองของชุมชนแห่งนี้ไม่ใช่เป็นเพียงการพึ่งตนเองเฉพาะปัจเจกบุคคลหรือครอบครัวเท่านั้น หากมององค์รวมของชุมชนที่ต้องพึ่งพาตนเองได้คือ มีระบบการจัดการให้เกิดความสัมพันธ์ของทุนต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนทั้งทุนทางสังคม ทรัพยากร และทุนที่เป็นตัวเงิน เพื่อเอื้อให้เกิดการทำกิจกรรมที่เป็นการสร้างงาน สร้างอาชีพ เพิ่มรายได้ ลดรายจ่ายให้กับคนในชุมชนอย่างยั่งยืน รูปแบบการพึ่งพาของชุมชนแห่งนี้ที่เห็นเป็นรูปธรรม คือการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน ที่จะเอื้ออำนวยให้คนในท้องถิ่นได้พึ่งพาตนเอง ทั้งนี้แนวทางหนึ่งที่สำคัญของการพึ่งพาตนเอง คือ การสร้างรายได้ที่เพิ่มขึ้นที่อาศัยสารสนเทศเป็นตัวขับเคลื่อนไปสู่การพัฒนาคุณภาพผลผลิต นั่นก็หมายความว่ามีการใช้สารสนเทศที่ได้รับจากแหล่งต่างๆ มาสู่การพัฒนาปรับปรุงคุณภาพผลผลิตให้เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดเพื่อยกระดับคุณภาพผลผลิตผลสืบเนื่องที่ได้คือ ราคาขายผลผลิตที่สูงขึ้นยอมทำให้ได้รายได้ที่เพิ่มขึ้นเช่นกัน ซึ่งถือว่าเป็นการนำสารสนเทศไปปรับใช้เพื่อการพึ่งพาตนเองด้านรายได้ของเกษตรกรได้เป็นอย่างดี

3.3 องค์กรภาครัฐกับการส่งเสริมเกษตรกร

จากการศึกษาปรากฏการณ์พบว่าเกษตรกรได้รับการส่งเสริมเกษตรกรจากเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในทุกกระบวนการของการทำการเกษตรเช่นปัจจัยการผลิต (เมล็ดพันธุ์ข้าว) ได้รับการส่งเสริมทั้งทางสารสนเทศและปัจจัยการผลิตจากเจ้าหน้าที่จากศูนย์วิจัยข้าวประจำจังหวัด กระบวนการปลูกและการดูแลรักษาได้รับสารสนเทศจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมเกษตรกรจากสำนักงานเกษตรระดับอำเภอ การปรับปรุงบำรุงดินได้รับการส่งเสริมสาร พด. ต่างๆ จากสำนักงานพัฒนาที่ดิน เป็นต้น ทั้งนี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องเข้ามาทำความเข้าใจกับเกษตรกรถึงปัญหาและความต้องการของเกษตรกร เพื่อวางแผนสู่การแก้ปัญหา เช่น ในปีการผลิต 2555/2556 เกษตรกรประสบกับปัญหาหนูกัดกินต้นข้าว เกิดความเสียหายแก่เกษตรกรเป็นอย่างมาก จึงทำให้เกษตรกรรวมตัวกันแจ้งไปยังเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องเพื่อเข้ามาแนะนำถึงวิธีการกำจัดหนู รวมทั้งหาแนวทางแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น การส่งเสริมเกษตรกรของเจ้าหน้าที่จึงเป็นการส่งเสริมในลักษณะเชิงรุกและเชิงรับซึ่งการถ่ายทอดความรู้สู่เกษตรกร ในอดีตที่ผ่านมาส่วนใหญ่เกษตรกรมักเป็นผู้รับเทคโนโลยีตามระบบโดยผ่านทางสถาบันวิชาการสู่กรมส่งเสริมการเกษตรต่อไปยังหน่วยงานในสังกัดคือภาคจังหวัดอำเภอและ

ต่ำลดลงสู่เกษตรตามลำดับ การส่งเสริมการเกษตรตามแนวทางนี้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมักจัดทำแบบเบ็ดเสร็จ คือกำหนดในโครงการถึงประโยชน์ที่เกษตรกรจะได้รับ ซึ่งอาจรวมถึงการให้ปัจจัยการผลิต เช่น พันธุ์พืช ปุ๋ย สารกำจัดศัตรูพืช เป็นต้น โดยคาดหวังว่าเกษตรกรจะต้องปฏิบัติตาม ซึ่งวิธีการดังกล่าวอาจจะไม่ใช่ความต้องการที่แท้จริงของเกษตรกรแต่เป็นการยึดยึดความรู้ให้แก่เกษตรกร แต่ในปัจจุบันพบว่าเกษตรกรไม่เพียงแต่เป็นฝ่ายตั้งรับอย่างเดียวยังเป็นฝ่ายรุกอีกด้วย แต่มีเงื่อนไขกำกับ นั่นคือสภาวะการทำเกษตรหากอยู่ในภาวะปกติส่วนใหญ่เจ้าหน้าที่เป็นเชิงรุกแต่เมื่อใดที่เกษตรกรกำลังเผชิญปัญหาและอุปสรรคในการทำเกษตรเมื่อนั้นเจ้าหน้าที่จะถูกปรับเปลี่ยนเป็นฝ่ายรับทันที เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมทำให้เกษตรกรได้รับสารสนเทศที่ตรงกับความต้องการ ดังในบริบทที่เกษตรกรรายหนึ่งต้องการปลูกพืชแต่ไม่ทราบสภาพดินมีความเหมาะสมกับพืชแต่ละชนิดหรือไม่เกษตรกรท่านนี้จะเป็นฝ่ายรุก โดยนำตัวอย่างดินที่ต้องการตรวจสอบบรรจุหีบห่อเรียบร้อยพร้อมด้วยระบุว่าเป็นดินเพื่อใช้ปลูกทุเรียนหรือเป็นดินเพื่อใช้ปลูกลองกองแล้วดำเนินการส่งไปตรวจวัดคุณภาพเพื่อให้ทราบว่าในดินมีอินทรีย์วัตถุเพียงพอสำหรับการปลูกพืชหรือไม่ดังกล่าว

“ส่งดินไปตรวจเราบอกแหละว่าดินแปลงนี้สำหรับปลูกทุเรียนดินแปลงนี้สำหรับปลูกลองกองเราเขียนไปแหละถึงเขาบอกว่าเราต้องใช้อะไรมั้ง พอว่าเขาวิจัยว่าแปลงนั้นแหละขาดอินทรีย์วัตถุต่ำถึงเขาบอกว่าอินทรีย์วัตถุมีไหมมั้งกะเราเอาสิ่งที่ขาด ลุงเอาปุ๋ยชีวภาพนี้แหละแต่จริงๆ แล้วเขาชอบใช้หินฟอสเฟตแต่หินฟอสเฟตมันแพง” (ทรง)

จากตัวอย่างดังกล่าวย่อมสะท้อนให้เห็นว่าเกษตรกรจะเป็นได้ทั้งฝ่ายรับและฝ่ายรุก แต่ทั้งนี้ก็มีเงื่อนไขสำคัญที่ว่าเกษตรกรที่เป็นฝ่ายรุกจะได้สารสนเทศที่ตรงกับความต้องการสอดคล้องตามภาวะที่ตนเองประสบอยู่ จึงนำมาสู่การใช้สารสนเทศอย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้นการส่งเสริมทางด้านวิชาการและฝึกอบรมเทคนิคความรู้เรื่องราวการเกษตรทั้งแบบผสมผสาน เชิงเดี่ยวหรือแม้กระทั่งการทำนาจำเป็นต้องส่งเสริมให้แก่เกษตรกรอย่างทั่วถึงเพื่อให้เกษตรกรมีผลผลิตทางการเกษตรที่เพิ่มขึ้น ซึ่งอาจอยู่ในรูปแบบการให้คำปรึกษาหรือแก้ไขปัญหาภาคปฏิบัติแก่เกษตรกรซึ่งจะส่งผลให้ประสิทธิภาพการผลิตของเกษตรกรสูงขึ้นได้ ทั้งนี้การฝึกอบรมและการศึกษาดูงานทำให้เกษตรกรเข้าใจพื้นฐานการคิดต่างๆ มาปรับใช้ให้เหมาะสมกับการผลิตของตนเอง

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลปัจจัยเอื้อต่อพฤติกรรมสารสนเทศของเกษตรกรที่ส่งผลต่อการสร้างมูลค่าด้านการผลิตและการตลาด ผู้วิจัยอภิปรายผลใน 3 ประเด็น ดังนี้

1. ปัจจัยด้านคุณลักษณะส่วนบุคคล

จากการวิจัยครั้งนี้พบว่าเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการทำเกษตรจะเป็นบุคคลที่มีพฤติกรรมสารสนเทศที่เป็นฝ่ายรุก นั้นหมายความว่า เป็นบุคคลที่มีความกระตือรือร้นในการแสวงหาสารสนเทศที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาการแก้ปัญหาในการอาชีพ รวมถึงนำมาใช้ในการพัฒนาอาชีพของตนมีลักษณะพฤติกรรมสารสนเทศที่เน้นที่การเข้าถึงสารสนเทศจากแหล่งต่างๆ เพื่อนำมาสู่การใช้ตามวัตถุประสงค์ ปัจจัยเอื้อต่อพฤติกรรมสารสนเทศของเกษตรกร จึงประกอบด้วย บทบาท หน้าที่ ระดับการศึกษา การเรียนรู้ ความกระตือรือร้น ความสามารถในการใช้อินเทอร์เน็ต และการตระหนักรู้ ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยที่สอดคล้องกับแนวคิดของ สมพร พุทธาพิทักษ์ผล (2546) ที่กล่าวถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการแสวงหาสารสนเทศจะประกอบไปด้วยปัจจัยดังกล่าวรวมอยู่ด้วย นอกจากนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Leckie et al. (1996) ที่กล่าวว่าอาชีพเป็นตัวกำหนดให้แต่ละบุคคลมีภาระงานที่แตกต่างกัน และด้วยภาระงานที่แตกต่างกันนั้นก็ย่อมส่งผลให้บุคคลมีลักษณะความต้องการสารสนเทศที่แตกต่างกันด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ค้นพบประเด็นเพิ่มเติมว่า ความสำเร็จของบุคคลในการประกอบอาชีพยังเป็นปัจจัยเอื้อหนึ่งที่ส่งผลให้เกษตรกรมีพฤติกรรมสารสนเทศที่นำมาใช้เพื่อการรักษาระดับมาตรฐานความสำเร็จให้คงอยู่หรือพัฒนาให้ก้าวหน้า ทั้งนี้เนื่องจากมีเงื่อนไขเป็นตัวกำกับให้เกษตรกรมีพฤติกรรมสารสนเทศ ซึ่งเมื่อเป็นเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ องค์กรภาครัฐมักติดต่อให้เกษตรกรไปเป็นวิทยากรให้ความรู้ในการทำเกษตรแก่เกษตรกรอื่นทั่วไป ด้วยความสำเร็จและความต่อเนื่องจากความสำเร็จดังกล่าวจึงส่งผลให้เกษตรกรต้องแสวงหาสารสนเทศ ความรู้อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอเพื่อสามารถนำไปถ่ายทอดให้กับผู้อื่น

2. ปัจจัยด้านสารสนเทศ

ผลการวิจัยพบปัจจัยทางสารสนเทศถือว่าเป็นปัจจัยเอื้อให้เกษตรกรเข้าถึงสารสนเทศ ประกอบด้วย แหล่งสารสนเทศต้องเป็นแหล่งที่ให้สารสนเทศได้ตรงกับความต้องการ มีความน่าเชื่อถือ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ จากการศึกษาเกษตรกรส่วนใหญ่มักเข้าถึงแหล่งสารสนเทศโดยการสอบถาม สันทนากันระหว่างเกษตรกรทั่วไปกับเกษตรกรดีเด่น เหตุผลที่เกษตรกรส่วนใหญ่เลือกใช้การสอบถามจากแหล่งดังกล่าวเนื่องจากมีความน่าเชื่อถือ มีความสะดวก รวดเร็ว สามารถได้สื่อสารกัน

ได้ทันทีทันใด และได้รับสารสนเทศที่ตรงกับความต้องการ ซึ่งปัจจัยด้านแหล่งสารสนเทศในลักษณะดังกล่าวมีความสอดคล้องกับแนวทางการเลือกแหล่งสารสนเทศของงานวิจัยต่างๆ เช่น สารสนเทศที่จะใช้ควรมีความเกี่ยวข้องและเป็นที่ยอมรับและสามารถใช้งานได้ง่าย (Cheuk, 1998) นำมาใช้ได้สะดวก ง่ายต่อการใช้ ได้สารสนเทศตามที่ต้องการ (Thompson, 1997) ในขณะเดียวกันมีงานวิจัยที่สะท้อนให้เห็นว่าเกษตรกรไม่เลือกใช้สารสนเทศจากแหล่งสื่อมวลชน ที่เป็นหนังสือพิมพ์ เนื่องจากมีปัญหาในการอ่านเพราะอ่านได้ช้า ไม่มีหนังสือพิมพ์ และมีสื่ออื่นที่น่าสนใจกว่า และยังประสบกับปัญหาด้านสื่อวิทยุกระจายเสียง ได้แก่ ฟังแล้วเข้าใจยาก ไม่น่าสนใจ และเนื้อหาไม่ตรงกับสภาพพื้นที่ ปัญหาด้านสื่อวิทยุโทรทัศน์ ได้แก่ เนื้อหาไม่ตรงกับสภาพพื้นที่ เป็นต้น (ธนัญชัย คำขำ, 2544) รวมถึงแหล่งสารสนเทศในชุมชนมีสารสนเทศจำนวนน้อยไม่เพียงพอกับความต้องการ (อภิญา สีน้อยขาว, 2543) ดังนั้นจะเห็นได้ว่าหากแหล่งสารสนเทศมีสารสนเทศที่ตรงกับความต้องการ มีวิธีการเข้าถึงไม่สลับซับซ้อน มีความน่าเชื่อถือ สามารถเอาไปใช้ประโยชน์ได้จะทำให้ผู้ใช้รวมทั้งเกษตรกรเข้าใช้แหล่งสารสนเทศต่างๆ ได้มากขึ้น จึงถือได้ว่าเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อพฤติกรรมสารสนเทศของเกษตรกรได้เป็นอย่างดี

3. ปัจจัยด้านองค์กรภาครัฐ

จากผลการวิจัยพบว่าเกษตรกรได้รับสารสนเทศจากองค์กรภาครัฐผ่านการส่งเสริมการเกษตรของนักวิชาการ การรับสารสนเทศดังกล่าวเรียกว่าหน่วยงานภาครัฐเป็นหน่วยงานที่กำกับการส่งเสริมเกษตร ซึ่งนักวิชาการเป็นผู้กำหนดสารสนเทศกำหนดนโยบายในการส่งเสริมการเกษตรแก่เกษตรกร นักวิชาการจึงมีอิทธิพลค่อนข้างสูงต่อพฤติกรรมสารสนเทศของเกษตรกร เพราะหากนักวิชาการไม่แนะนำ ถ่ายทอดสารสนเทศ ไม่ส่งเสริมการเกษตร เกษตรกรจะไม่ค้นหาสารสนเทศ หรือไม่กระตือรือร้นในการแสวงหาสารสนเทศ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Chatman (1991) ที่กล่าวว่า กลุ่มคนชายขอบ จะไม่กระตือรือร้นที่จะแสวงหาสารสนเทศ ชอบเรียนรู้จากบุคคลอื่นมากกว่าจากอ่านหนังสือ ฟังพาความรู้และประสบการณ์ของตนเองมากกว่าการแนะนำจากผู้อื่น เกษตรกรมีการเปิดรับข่าวสารด้วยวิธีการดูทีวี แหล่งสารสนเทศพื้นฐานที่ใช้ทุกวันนี้คือ แหล่งสารสนเทศประเภทสื่อมวลชน ซึ่งเป็นการเปิดรับเพื่อการพักผ่อน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Small world ของ Chatman (1991) เกี่ยวกับการแสวงหาสารสนเทศของคนชนชั้นกรรมาชีพ เช่น อาชีพนักการภารโรง นักโทษหญิง เป็นต้น มีลักษณะทางพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศโดยการแสวงหาจากการเรียนรู้จากบุคคลมากกว่าจากการอ่าน มีการฟังพาความรู้และ

ประสบการณ์ของตนเองมากกว่าการแนะนำจากผู้อื่น แหล่งสารสนเทศที่เกษตรกรเข้าใช้เป็นประจำคือ แหล่งบุคคล แหล่งสารสนเทศพื้นฐานที่ใช้ทุกวันคือ แหล่งสารสนเทศประเภทสื่อมวลชน ได้แก่การดูโทรทัศน์แต่เป็นการเน้นที่การติดตามข้อมูลข่าวสารเหตุการณ์บ้านเมือง ละครมากกว่าจะเป็นการใช้เพื่อการรับข้อมูลด้านอาชีพ และมีการประเมินสารสนเทศกับประสบการณ์ส่วนบุคคล รวมถึงประเมินความน่าไว้วางใจของที่ผู้แบ่งปันเป็นผู้ที่น่าเชื่อถือและไว้วางใจได้ ซึ่งมีความสอดคล้องกับผลการวิจัยในครั้งนี้ที่สังคมเกษตรกรรมไทยที่ไม่มีความกระตือรือร้นในการแสวงหาสารสนเทศหากมีเงื่อนไขที่สำคัญที่กระตุ้นให้เกิดการแสวงหาสารสนเทศนั้นคือ การเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพจึงจะแสวงหาสารสนเทศ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในบทความวิจัยนี้เป็นข้อเสนอแนะบางส่วนของกรวิจัยเรื่องรูปแบบพฤติกรรมสารสนเทศของเกษตรกร ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงาน

ผลการวิจัยแสดงพฤติกรรมแสวงหาสารสนเทศโดยมีการเข้าถึงด้วยการพูดคุย สอบถาม สนทนากับแหล่งสารสนเทศบุคคลต่างๆ รวมถึงเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง การที่จะบอกว่าเกษตรกรควรได้รับสารสนเทศอะไรบ้างคงไม่เป็นหน้าที่ของหน่วยงานใดโดยเฉพาะหากแต่จะต้องเกิดจากการระดมสมองของคนจากหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยมีเกษตรกรเป็นแกนกลาง ซึ่งอาศัยความร่วมมือระหว่างกรมส่งเสริมการเกษตรที่มีหน้าที่ดูแลเรื่องการผลิต พาณิชยจังหวัดดูแลเรื่องการตลาดและการขายผลผลิต กรมพัฒนาที่ดินดูแลให้คำแนะนำเรื่องดิน เป็นต้น ซึ่งหน่วยงานเหล่านั้นจะต้องมีการระดมสรรพกำลังและมันสมองเพื่อช่วยให้เกษตรกรมีการเข้าถึงสารสนเทศครอบคลุมในทุกด้านทั้งการผลิต การจำหน่ายผลผลิต เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายให้เกษตรกรเหล่านั้นหลุดพ้นจากภาวะความยากจนแบบซ้ำซาก ดังนั้นหน่วยงานที่ให้บริการสารสนเทศจึงควรนำผลวิจัยไปใช้ในการวางแผนการให้บริการสารสนเทศแก่เกษตรกรให้สอดคล้องกับพฤติกรรมสารสนเทศอย่างแท้จริง

2. ข้อเสนอแนะต่อวงวิชาชีพทางสารสนเทศ

เนื่องจากการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมสารสนเทศเท่าที่ผ่านมายังมีข้อจำกัดเกี่ยวกับด้านความชัดเจนและการประยุกต์ใช้ทฤษฎีหรือรูปแบบที่พบว่ามีจุดอ่อนเมื่อนำไปใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์จริง และไม่สามารถนำมาอธิบายได้ในบริบท

สังคมไทย การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมสารสนเทศจึงเป็นการศึกษาในแนวทางของพฤติกรรมศาสตร์ซึ่งมีความแตกต่างกันในแง่ของระเบียบวิธีวิจัยที่นำมาใช้ต่างประเทศมักเป็นการวิจัยเชิงประจักษ์ (Empirical research) ที่มุ่งเน้นค้นหาพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศและถ่ายทอดออกมาเป็นตัวแบบหรือโมเดล ในขณะที่งานวิจัยในประเทศไทยนิยมศึกษาโดยวิธีการสำรวจเชิงปริมาณซึ่งไม่ได้แสดงให้เห็นรายละเอียดที่ครอบคลุมของพฤติกรรม จึงทำให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบพฤติกรรมสารสนเทศในบริบทของไทยยังเป็นข้อจำกัดและไม่สามารถนำมาพัฒนาเป็นทฤษฎีหรือสร้างองค์ความรู้ใหม่ได้ จากข้อจำกัดดังกล่าวข้างต้นของการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์ทั้งในและต่างประเทศที่ไม่สามารถนำมาอธิบายในปรากฏการณ์ของสังคมไทย อาจด้วยความแตกต่างทางสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิต เป็นต้น เมื่อผู้วิจัยได้ทำการวิจัยโดยใช้การสร้างทฤษฎีฐานรากเพื่อให้ได้รายละเอียดที่เพียงพอสำหรับการอธิบายปรากฏการณ์ พบว่าการใช้วิธีวิจัยดังกล่าวทำให้ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์เกี่ยวกับรายละเอียดของพฤติกรรมสารสนเทศ จนกระทั่งนำมาสู่การถ่ายทอดเป็นรูปแบบพฤติกรรมสารสนเทศของเกษตรกร ดังนั้นผลการวิจัยครั้งนี้จึงสามารถนำมาพัฒนาเป็นทฤษฎีหรือองค์ความรู้ใหม่ทางด้านพฤติกรรมสารสนเทศได้

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาโดยใช้ทฤษฎีฐานรากเพื่อให้ได้ข้อเสนอที่สามารถนำไปสู่พัฒนาเป็นทฤษฎี ซึ่งสามารถทำได้โดยการทดสอบซ้ำในวงกว้าง ดังนั้นจึงควรนำพฤติกรรมสารสนเทศที่ได้ไปศึกษาหรือทดสอบซ้ำกับเกษตรกรกลุ่มอื่นๆ ที่มีบริบทที่ต่างกันทางสภาพทางภูมิศาสตร์ อาทิ ศึกษาเกี่ยวกับเกษตรกรต่างภูมิภาค ต่างประเภทเกษตรกรรม ทั้งนี้เพื่อให้มีความหลากหลายที่สามารถนำไปทดสอบทางทฤษฎีได้

บรรณานุกรม

- กรมศุลกากร. (2557). *Customs Report กุมภาพันธ์ 2557*. สืบค้น 23 มิถุนายน 2557, จาก http://www.customs.go.th/wps/wcm/connect/Libraty+cus501th/InternetTH/11/11_2/543C40AE506D6D5B1F4898AD8C8F1E2
- ธัญญ์ คำขำ. (2544). *ความต้องการสารสนเทศผ่านสื่อมวลชนและระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ของเกษตรกรในสมาคมสวนส้มร่วมพัฒนา*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สมพร พุทธาพิทักษ์ผล. (2546). ผู้ใช้สารสนเทศ ใน *ประมวลสารระชุดวิชาสารสนเทศศาสตร์เบื้องต้น หน่วยที่ 9*, (น. 129-133). นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- อภิญา สีน้อยขาว. (2543). *สภาพ ปัญหา และความต้องการใช้สารสนเทศการเกษตรของเกษตรกร อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- Chatman, E.A. (1991). Life in a small world: Applicability of gratification theory to information-seeking behavior. *Journal of the American Society for Information Science*, 42, 438-449.
- Cheuk, B.W. (1998). Modelling the Information seeking and use process in the workplace. *Information Research*, 4(2), Retrieved from <http://InformationR.net/ir/4-2/isis/cheuk.html>
- Glaser, B.G. (1992). *Basics of grounded theory analysis: Emergence vs forcing*. Mill Valley, CA.: Sociology Press.
- Leckie, J., Pettigrew, E., & Sylvain, C. (1996). Modeling the information seeking of professionals: a general model derived from research on engineers, health care professionals and lawyers. *Library Quarterly*, 66(2), 161-193.
- Mansourian, Y. (2006). Adoption of grounded theory in LIS research. *Journal of New Library World*, 107, 386-402.

- Spink, A., & Cole, C. (2006). Human information behavior: Integrating diverse approaches and information use. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 57(1), 25-35.
- Strauss, A., & Corbin, J. (1998). *Basic of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory* (2nd ed.). California: SAGE.
- Thompson, M.L. (1997). Characteristics of information resources preferred by primary care physicians. *Bull Med Libr Assoc*, 85(2), 187-192.